МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ГУМЕНЧУК АНАТОЛІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 004; 008(1Д6)

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

26.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства культури України

Науковий керівник
кандидат історичних наук, доцент Грінберг Лариса Феліксівна, Київський національний університет культури і мистецтв, доцент кафедри державного управління

Офіційні опоненти:
доктор історичних наук, професор Новальська Тетяна Василівна,
Київський національний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри книгознавства і бібліотекознавства

кандидат педагогічних наук, професор Виткалов Володимир Григорович,
Рівненський державний гуманітарний університет, завідувач кафедри культурології

Захист відбудеться 28 жовтня 2011 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий 28 вересня 2011 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Динаміка соціокультурних змін у сучасній Україні пов'язана з інформатизацією та загальноцивілізаційними трансформаційними процесами, зміст яких поєднує множину практичних, матеріальних та духовних надбань суспільства у сфері інформаційних відносин, створених людством протягом його історії.

Розвиток загальної культури суспільства і, зокрема, такого її важливого складника, як інформаційна культура, дедалі більше відстає від темпів розвитку науково-технічного прогресу і вже не відповідає новим умовам існування людства в динамічному світі. Кардинальні зміни в культурі потребують відповідної освіти і виховання, орієнтуючи особистість на сприйняття нових умов.

На сучасному рівні розвитку цивілізації інформатизація викликала комплекс проблем, що пов'язані з вивченням основних характеристик суспільства, закономірностей його становлення й розвитку. Як глобальний процес інформатизація виступає важливим чинником розвитку культури, вона відкриває перспективи для інноваційних освітніх технологій, вимагає від сучасної людини відповідного рівня інформаційної культури (Є. Бондаревська, С. Кульневич, О. Матвієнко, В. Серіков, В. Фоменко, О. Хмельницький та ін.).

Сьогодні інформаційну культуру вважають найважливішим чинником успішної професійної й непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному просторі.

«Національною доктриною розвитку освіти у XXI столітті» пріоритетом розвитку освіти визначено забезпечення доступу до мережі високоякісних баз даних. Державні структури підтримують застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у навчально-виховному процесі та актуалізують риси соціальної дії, що притаманні інформатизації, визнаючи вплив соціокультурних чинників на формування інформаційної культури.

Сучасна (традиційна) освіта, заснована на оволодінні знаннями, уміннями й навичками, в умовах інформатизації вимагає переходу до особистісно-орієнтованого навчання, характерного для гуманістичної парадигми освіти. Сучасна ж (відкрита) освіта передбачає розвиток особистості, її когнітивних здібностей, формування цілісної системи універсальних знань. Дослідники різних галузей науки розглядають інформаційну культуру в цілому та особистості зокрема у взаємозв'язку із середовищем, у якому відбувається розвиток особистості.

Вітчизняні й зарубіжні дослідники (С. Зелинський, С. Зенкіна, М. Іващенко, О. Ковальова, Ю. Кудинов, В. Кунченко, А. Олейник, І. Роберт, І. Тимохіна, М. Чванова, В. Щербина та ін.) зазначають, що на основі дистанційних освітніх технологій стало можливим здійснювати пошук необхідної навчальної інформації в мережі Інтернет незалежно від місця знаходження людини.

Учені констатують необхідність модернізації формування нової системи освіти, яка б відповідала сучасному рівню науково-технологічного й соціального розвитку. Перед науковцями стоїть проблема розробки ефективних раціональних технологій навчання з орієнтацією на сучасні багатофункціональні електронно-комунікативні засоби. Застосування можливостей ІКТ для реалізації ідей розвиваючого навчання, активізації пізнавальної діяльності, підвищення ефективності та якості підготовки молоді до життя в умовах інформатизації суспільства є одним з основних напрямів розвитку сучасної національної освіти.

ІКТ у контексті інформатизації суспільства зумовили явище безперервної відкритої освіти, важливу роль у якому відіграє освіта дистанційна , оскільки навчання є тією галуззю, у якій комп'ютерна технологія освіти може значно змінити і методи роботи, і, що найголовніше, її результати (М. Борисова, Ю. Бріскин, Дж. Кемпбелл, О.Матвієнко, Д. Садкер, П. Слетері та ін.). Удосконалення ІКТ впливає на зміни форм, технологій, методів навчання, які застосовують у системі освіти.

Сучасна (традиційна) освіта України виявилася неготовою до наукового осмислення новітніх світових освітніх практик, загостривши проблему приведення структурних ланок сучасної (відкритої) освіти у відповідність з ознаками культури, адекватної розвитку інформаційного суспільства. І досі немає спеціального дослідження, яке б висвітлювало зміст і форми інформаційної культури як чинника трансформації сучасної освіти, що й зумовило вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах державної комплексної програми Міністерства культури України згідно з планом науково-дослідної роботи Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (державний реєстраційний № 0107U009539) та фаховими дослідженнями кафедри культурології.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні ефективності трансформаційних процесів у сфері культури та освіти і впливу на них інформаційної культури.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити історичні особливості трансформації сучасної (традиційної) освіти в Україні;

- уточнити теоретико-методологічні засади впровадження в Україні державних програм комп'ютеризації та інформатизації сфери культури й освіти;

- проаналізувати зарубіжний досвід інформатизації освіти та його вплив на становлення відкритої (дистанційної) освіти в Україні;

- вивчити можливості державних та приватних закладів освіти України щодо впровадження відкритої (дистанційної) освіти;

- з'ясувати об'єктивні передумови створення вітчизняної системи сучасної (відкритої) освіти;

- запропонувати шляхи вдосконалення сучасної дистанційної освіти в Україні.

Об'єкт дослідження – трансформаційні процеси в освітній галузі України.

Предметом дослідження є інформаційна культура як чинник ефективності інформаційно-освітніх перетворень.

Методи дослідження. Специфіка дисертаційного дослідження зумовила використання комплексу наукових підходів і методів.

Культурологічний підхід виявляє аксіологічний аспект інформаційної культури і допомагає виявляти культурну обумовленість інформаційних процесів у суспільстві.

Системний підхід дав змогу простежити трансформаційні процеси, що їх зазнала система освіти в Україні. Термінологічний аналіз сприяв уточненню ключових понять та категорій дослідження.

Принцип історизму використано для дослідження становлення й розвитку сучасної освіти. Для виявлення загального та специфічного у сучасній (традиційній і відкритій) освіті застосовано порівняльний метод із залученням зарубіжного досвіду. З метою обґрунтування перспектив інформаційно-інноваційного забезпечення освітньої галузі використано інформаційно-комунікативний підхід.

Дослідження базується на принципах об'єктивності, системності, логічності. За допомогою методу моделювання розроблено модель відкритого університету в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- до наукового обігу введено нові ідеї і поняття, що мають концептуальне значення для створення моделі сучасної відкритої (дистанційної) освіти з урахуванням інформаційно-комунікативного потенціалу країни в цілому і конкретного навчального закладу зокрема;

- проаналізовано основні напрями вивчення інформаційної культури;

- вперше запропоновано типологію інформаційно-освітніх середовищ з огляду на цілі здобуття освіти;

- розроблено концептуальну модель побудови навчального процесу у відкритому університеті;

- визначено перспективні шляхи вдосконалення дистанційної освіти в України.

Практичне значення. Одержані результати можуть використовуватися в навчальних курсах з напряму підготовки «Культура», у дисциплінах інформаційно-комунікаційного циклу («Інформаційна культура», «Інформаційні технології», «Теорія і практика комунікацій» тощо). Основні положення та висновки дослідження можуть бути використані для вдосконалення концепції державного регулювання питань відкритої освіти.

Особистий внесок здобувача. Розроблена в дисертації модель змішаних форм навчання, яка використовується Київським національним університетом культури і мистецтв в організації навчально-виховного процесу, може бути впроваджена в практику роботи різнопрофільних навчальних закладів під час підготовки фахівців.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження висвітлені у виступах на V Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» в Національному аерокосмічному університеті ім. М.Є. Жуковського «ХАІ» (Харків, 2004), на Міжнародній науково-практичній конференції «Фундаментальні і прикладні дослідження культурології» в КНУКіМ (Київ, 2009) та на науково-теоретичній конференції «Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції» в КНУКіМ (Київ, 2010).

Публікації. Результати дослідження викладено у 6 одноосібних публікаціях, у тому числі 3 – у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (284 найменування – 32 сторінки), 5 таблиць та 11 рисунків. Загальний обсяг дисертації 216 сторінок, із яких 184 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** висвітлено актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт та предмет, наведено відомості про зв'язок роботи з науковими програмами; розкрито методи дослідження, обґрунтовано його наукову новизну і практичне значення.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади вивчення інформаційної культури»** проаналізовано зв'язок понять, що стали ключовими для дослідження. У роботі простежено еволюцію терміна «інформація» від К. Шенона і Н. Вінера, які першими розглянули феномен інформації як об'єкт дослідження, стверджуючи, що прагматика сконцентрована на визначенні практичної корисності (цінності) повідомлення для споживача. Фундаментальний зв'язок прагматичних властивостей інформації з категорією мети, яку О. Харкевич розуміє як випереджаюче відображення, становить модель майбутнього результату діяльності.

Згідно із твердженням В. Глушкова, інформація є мірою неоднорідності розподілу матерії та енергії у просторі та часі, мірою змін, якими супроводжуються всі процеси, що відбуваються у світі. Вона формує уявлення людини про природу, структуру матерії, рівня її впорядкованості та різноманіття. Інформація не існує поза матерією. Її можна накопичувати, зберігати, переробляти, використовувати. Згідно з атрибутивною концепцією інформація має форму, властиву будь-якому матеріальному об'єкту. Водночас вона є потенційною, апріорною структурою, тобто інформацією «у собі» (М. Глушков). Із таким підходом до трактування інформації пов'язане її визначення як відображення різноманітності (В. Глушков, А. Ешбі, А. Суханов, А. Урсул,). На думку Е. Тоффлера, для сучасної цивілізації інформація є одним з основних видів сировини, які можуть вичерпуватися. Дослідження трактувань поняття «інформація» показали, що сутність цього поняття згруповано навколо атрибутивної (В. Глушков),

функціональної (Н. Вінер, К. Шенон), семантичної (смислової) (І. Бар-Хіллей) та прагматичної, тобто ціннісної (О. Харкевич) концепцій.

Питанню нерозривності інформації з культурою присвячені праці Б. Єрасова, М. Кастельса, В. Корогодіна, І. Мелюхіна, Ю. Лотмана, Е. Тейлора та ін., які визначали культуру як сукупність інструментарію, технічного обладнання, соціальних інститутів, віри, звичаїв та мови; інформація не факультативна ознака, а одна з основних умов існування людства. Враховуючи думку вчених, у роботі відзначено, що культура як складно організований механізм зберігає інформацію, постійно виробляючи для цього найвигідніші й компактні способи: одержує, зашифровує і дешифрує повідомлення, переводить їх з однієї системи знаків до іншої, водночас залишаючись гнучким, складно організованим механізмом пізнання. При цьому культура залишається галуззю постійної боротьби, соціальних, класових та історичних зіткнень і конфліктів. У боротьбі за інформацію відбуваються інформаційні війни, а різні асоціальні й історичні групи прагнуть її монополізувати, використовуючи різні засоби – від таємних текстів до кодів. Зв'язок культури й інформації, інформації як феномену культури досліджено І. Негодаєвим, який стверджував, що як інформація, так і культура є феноменами, які мають багато спільних рис, основними серед яких можна назвати глобальність та універсальність. Органічний взаємозв'язок інформаційної культури з інформаційним середовищем (Е. Семенюк) розглянуто в контексті розвитку безпаперової інформатики та поглиблення інформатизації суспільства.

До основних елементів інформаційної культури зарубіжні дослідники зараховують певні вимоги та правила, які обумовлені принципами та нормами моралі, права, технічними нормами та іншими обставинами. У сучасному суспільстві культура стає більш інноваційною і набуває рис демасифікації й дестандартизації у всіх сферах життя (Д. Белл), трансформації характеру праці і міжособистісних відносин, які змінюють систему цінностей і орієнтації людини на психологічні, соціальні й етичні цілі; персоналізації, тобто орієнтації культури, суспільства на кожну конкретну людину, яка при цьому втрачає риси «індивіда в масі» (Е. Тоффлер). Культура та інформація охоплюють різні форми, способи, напрями людської діяльності, тобто властивості, які характеризують творчий потенціал, цілеспрямованість і розвиток. У дисертації подано культурологічний аналіз генезису матеріальних носіїв, що слугували основою для фіксування інформації. Історія розвитку інформаційних носіїв дала авторові змогу зробити висновок, що розвиток носіїв інформації знаходиться у прямій залежності від інформаційної культури суспільства, яка виявляється у дедалі зростаючих потребах інформатизації всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Сучасна наука виводить дослідження проблем інформатизації на рівень пріоритетних напрямів, демонструючи увагу різних наукових дисциплін до цього явища не тільки крізь призму галузевих завдань, але й завдяки розумінню його глобальної соціальної значущості. У цьому контексті найбільшої значущості набули роботи Р. Абдєєва, С. Бордака, Н. Ващекіна, В. Іноземцева, К. Коліна, Я. Рейземи, Н. Слядневої, І. Соколової, В. Халіпова та ін.

Доведено, що у ході інформатизації освіти виникає явище відкритості освіти. Відкритість системи освіти пов'язана з її зорієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури.

Нині відкрита система (дистанційна) освіти є перспективним напрямом її розвитку. Запровадження дистанційної форми навчання для здобуття освіти людьми з особливими потребами уможливить реалізацію їхніх здібностей, забезпечить адаптацію до сучасних умов. Також актуальним напрямом покращення відкритої (дистанційної) освіти в Україні є врегулювання норм та законодавчих актів національного законодавства, які її регламентують. Так, проблемним є те, що, починаючи з 01.01.2007 р. в Україні відсутня Програма розвитку системи дистанційного навчання (попередня програма була затверджена на період 2004-2006 рр.), яка б встановлювала певні планові напрями розвитку цієї форми освіти.

Другий розділ **«Науково-теоретичні та методологічні засади віртуальної (дистанційної) освіти»** містить три підрозділи, у яких висвітлено інформатизацію освіти як умову становлення відкритої освіти. Розкрито цілі створення й типологічні ознаки інформаційно-освітнього середовища. Досліджено об'єктивні передумови створення системи відкритої системи освіти в Україні. Проведено аналіз процесу інформатизації освіти.

Уточнено поняття «інформатизація освіти» яке розуміється як процес упровадження інформаційних систем і технологій у сферу освіти та суміжні галузі з урахуванням їх розвитку та з метою підвищення рівня інформаційно-освітньої сфери.

Доведено, що з інформатизацією освіти виникає явище її відкритості. Відкритість системи освіти пов'язана з її орієнтованістю на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими, інтеграцією у світові освітні структури.

Характерними особливостями відкритої освіти відповідно є такі: доцільність, якість, актуальність, випереджаючий характер, доступність, креативність, а також застосування спеціалізованих технологій і засобів навчання (комп'ютерів, мережних засобів, мультимедійних технологій, спеціального програмного забезпечення); використання тестового контролю рівня знань на основі сучасних ІКТ; економічна ефективність (зменшення витрат часу, коштів та інших ресурсів); гнучкість – можливість навчатися у зручний час, у бажаному місці й комфортному темпі;

модульність; паралельність; асинхронність; нова роль викладача – координування пізнавального процесу за допомогою ІКТ; самоорганізація, умотивованість навичок самостійної роботи; упровадження ІКТ в навчання; інтернаціональність – можливість експорту і імпорту освітніх послуг.

Під інформаційно-освітнім середовищем розуміється системно організована сукупність інформаційного, технічного, навчально-методичного забезпечення, що нерозривно пов'язане з людиною як суб'єктом освітнього процесу; системно-організована сукупність засобів передавання даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного й організаційно-методичного забезпечення, орієнтована на задоволення освітніх потреб користувачів; програмно-телекомунікаційне середовище і його інформаційну підтримку та документування в мережі Інтернет для будь-якої кількості навчальних закладів, незалежно від їхньої професійної спеціалізації та рівня освіти; антропософічний релевантний інформаційний антураж, призначений для розкриття творчого потенціалу і талантів того, хто навчає і того, кого навчають; єдиний інформаційно-освітній простір, побудований за допомогою інтеграції інформації на традиційних та електронних носіях, комп'ютерно-телекомунікаційних технологіях взаємодії, що включає віртуальні бібліотеки, розподілені бази даних, навчально-методичні комплекси та розширений апарат дидактики.

У дисертації визначено різні підходи до визначення сутності поняття інформаційно-освітнього середовища, сформульовано визначення поняття «інформаційно-освітнє середовище». Водночас розроблено модель інформаційно-освітнього середовища університету для дистанційної форми навчання, яка ілюструє взаємодію об'єктів інформаційно-освітнього середовища (студенти, викладачі, навчальні заклади, які здійснюють дистанційне навчання, віддалені навчальні центри) за певною формою навчання. Модель інформаційно-освітнього середовища університету ілюструє різницю між інформаційно-освітнім середовищем університету з традиційною формою навчання і відкритим університетом.

Вивчено роботу систем відкритої освіти України з використанням віртуальної форми навчання й виділено такі напрями: робота заснована тільки на сучасних Інтернет-технологіях; робота з використанням змішаних форм навчання з технологічними Інтернет-нововведеннями; робота з використанням мережі Інтернет лише як внутрішнє комунікаційне середовище .

До переваг відкритої системи освіти (дистанційної форми навчання) відносяться: незалежність навчання від географічного положення on-line alma mater та місць проживання студентів, практично необмежену їх аудиторію; можливість оперативної актуалізації навчального матеріалу; уніфікацію адміністрування навчального процесу; об'єктивізацію контролю знань; активізацію пізнавальної діяльності студентів.

Основними недоліками відкритої (дистанційної освіти) є відсутність реального спілкування з викладачем та іншими студентами, формальна монополія центру на знання, ускладненість оперативного дискутування, проблема пропускної здатності мережі.

До характеристик відкритої освіти (дистанційної форми навчання) додано: проведення відеоконференцій та участь у них усіх учасників конференцій в інтерактивному часі; можливість здійснення аудіо-, відеозапису цікавих освітніх процесів (складання студентом іспиту, захист дипломної, курсової тощо) для оцінки й аналізу помилок студентом самостійно, а також, застосування інтерактивного поточного контролю знань, що має більш широкі можливості інтерактивного контролю в порівнянні із традиційним.

В нинішніх умовах відкрита система освіта (за дистанційної (Internet) форми навчання) є найбільш дорогим способом навчання, але таким, що має великі можливості та перспективи розвитку.

Запровадження дистанційної форми навчання для здобуття освіти людьми з особливими потребами дасть можливість реалізувати їхні здібності, забезпечить інтеграцію в сучасне суспільство. Організація мережевого процесу навчання забезпечить гнучкість, динамічність та індивідуалізацію навчального процесу, активний зворотний зв'язок між викладачем і студентом з особливими потребами, особливо із залученням меценатських коштів (адресна допомога) для оплати дистанційного навчання конкретних студентів з особливими потребами.

Зрозуміло, що працевлаштування осіб, які мають інвалідність, є не дуже популярною практикою в Україні, але для подальшої інтеграції у світовий простір нашій державі слід забезпечити повагу до себе не тільки на міжнародному рівні, але й на рівні внутрішньому з боку всіх верств населення.

У третьому розділі **«Тенденції розвитку й удосконалення дистанційної освіти в Україні»** висвітлено новаторські тенденції науково-методичного забезпечення дистанційної освіти в Україні, проведено аналіз її інформаційних систем у провідних вищих навчальних закладах України. Водночас розкрито перспективи розвитку дистанційної освіти в Україні– науково-методичне, кадрове, системотехнічне, матеріально-технічне забезпечення та ін..

Визначено специфічні та додаткові дидактичні принципи конструювання системи дистанційної освіти (пріоритетність педагогічного підходу під час проектування освітнього процесу в системі дистанційного навчання; гнучкість і динамічність; педагогічна доцільність застосування нових інформаційних технологій; урахування стартового рівня освіти; відповідність використаних викладачем технологій навчання обраним моделям і видам дистанційної освіти; свобода вибору змісту освіти студентом; забезпечення безпеки інформації; неантагоністичність дистанційного навчання існуючим формам освіти; модульність (її можна розширити такими: принципами інтерактивності, ідентифікації, індивідуалізації).

Накопичений досвід комп'ютеризації освіти дає підстави стверджувати, що, коли пріоритетною є педагогічний складник, то система стає ефективнішою, однак рівень ІКТ теж має неабияке значення.

Високотехнологічний засіб є насамперед технічним пристосуванням, він поліпшує умови організації навчання. У словосполученні «дистанційне навчання» ключовим є слово «навчання».

Дидактичні вимоги до процесу і результату навчання визначають доцільність і ефективність дистанційної освіти. Якщо система дистанційної освіти не буде адекватно та своєчасно реагувати на будь-які прогресивні рухи в дидактиці та методиці навчання, вона буде незмінно програвати в якості підготовки фахівця за будь-яких витрат на створення комп'ютерних програм і технічне забезпечення.

Принцип індивідуального підходу до навчання враховує здатність студента просуватися в більш швидкому темпі або переходити на більш складні варіанти навчальних програм. В останні роки цей принцип зазнав значних змін у зв'язку з переорієнтацією сучасної педагогіки на особистісно-орієнтоване навчання. Корінна відмінність особистісно-орієнтованого підходу полягає в тому, що в ньому диференціація студентів проводиться з причин, що викликають зниження або підвищення цих результатів (йдеться про причини, пов'язані з індивідуальними особливостями і пізнавальними можливостями тих, кого навчають).

Досліджено моделі організації дистанційної освіти провідних державних та приватних вищих навчальних закладів України.

Запропоновано модель змішаних форм навчання для впровадження пілотного проекту для факультету культурології Київського національного університету культури і мистецтв.

У 2006 р. на базі кафедри ІСуМ була створена філія кафедри ЮНЕСКО «Нові інформаційні технології в освіті для всіх», яка є структурним підрозділом Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій і систем Національної академії наук та Міністерства освіти і науки України.

Основною метою діяльності системи дистанційного навчання у Львівській комерційній академії та підвищення якості професійної підготовки студентів, сприяння підвищенню кваліфікації викладачів і проведення наукових досліджень у галузі використання інформаційних та комунікаційних технологій для розвитку освіти й науки. Розробка і впровадження в навчальний процес мультимедійних технологій в університеті ведеться комплексно за кількома напрямами.

Пріоритетним є навчання викладачів і аспірантів використанню мультимедійних технологій при читанні лекцій, проведенні лабораторних робіт і практичних занять, надання методичної і консультативної допомоги викладачам і студентам з використання зазначених технологій у різних сферах діяльності.

Можна відзначити, що в дистанційному навчанні Закарпатський державний університет використовує поєднання кейс-технології (навчально-методичні

комплектуються і пересилаються студенту для самостійного вивчення з періодичними консультаціями) та TV-технології (здійснення телевізійних лекцій не в реальному режимі з проведенням консультацій у викладачів-тьюторів), але у цьому закладі не використовується веб-технологія (мережева технологія) через відсутність кадрового та фінансового потенціалу.

Нині віртуальним навчальним середовищем ILIAS користуються 112 вищих навчальних закладів та інших установ 18 країн, а в Україні Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Українська академія друкарства та Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. Це середовище постійно вдосконалюється самими користувачами, тобто його можна максимально наблизити до потреб ВНЗ України.

Система ILIAS використовується для розробки, управління та розповсюдження мультимедійних навчальних матеріалів, які створювалися для використання у мережевому навчальному середовищі. Використання даної інформаційної системи ILIAS свідчить, що дані навчальні заклади застосовують кейс-технології, при цьому навчальний матеріал проходить постійне вдосконалення, є доступним в мережі Інтернет, але навчання не передбачає інтерактивного спілкування в реальному часі, що характерне мережним (веб) технологіям.

Дослідження різних авторів тенденцій розвитку дистанційної освіти в України, вивчення автором веб-сайтів вітчизняних університетів свідчить про те, що в Україні успішно застосовуються таке закордонне програмне забезпечення: BHC: LearningSpace, WebCT, ILIAS, Moodle, Прометей та ін.

У світовій практиці має місце створення власних розробок окремими університетами або групою університетів, замість того, щоб купувати зарубіжне програмне забезпечення. У деяких вищих навчальних закладах України також існують власні розробки програмного забезпечення, зокрема в Запорізькому державному технічному університеті, Київському інституті інвестиційного менеджменту, Львівському інституті банківської справи, Львівському національному університеті імені Івана Франка, Національному технічному університеті України «КПІ», Національному технічному університеті «ХПІ», Національному університеті «Львівська політехніка», Сумському державному університеті, Харківській державній академії технології й організації харчування, Херсонському державному технічному університеті, Херсонському державному університеті та ін.

У дистанційному навчанні використовують поєднання кейс-технології (навчально-методичні матеріали комплектуються і пересилаються студенту для самостійного вивчення з періодичними консультаціями) та TV-технології (здійснення телевізійних лекцій не в реальному режимі з проведенням консультацій у викладачів-тьюторів).

ВИСНОВКИ

Розглядаючи інформаційну культуру як найважливіший чинник успішної професійної й непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному просторі, автор робить такі висновки:

Інформація застосовується майже у всіх сферах життя, це особливо стало актуальним в епоху розвитку комп'ютерних, інформаційних та цифрових технологій. Інформація – це своєрідний індикатор розвитку культури суспільства. Вивчення трактувань поняття «інформація» показали, що його суть згруповано навколо атрибутивної, функціональної, семантичної (смислової), прагматичної (ціннісної) концепцій.

У роботі зазначено, що інформація у світі існує об'єктивно. Вона може втілюватися в конкретні об'єкти, реалізовані на будь-яких носіях, та містить суб'єктивні складники. Об'єкт інформації (наприклад, наукові праці з культури, історії, інших напрямів наук, книги, навчальні матеріали тощо) є вторинним продуктом культури (наукових теорій, витворів мистецтва, історії тощо). У цьому проявляється об'єктивна взаємозалежність феномену культури й інформації. Оскільки розвиток носіїв інформації залежить від інформаційної культури суспільства, потреба в інформатизації проявляється у зростаючих темпах, а використання інформаційних носіїв відбувається в усіх сферах життєдіяльності.

Об'єкт, суб'єкт і носій інформації складають діалектичну єдність. Вони можуть ібути там, де є інформація, і, відповідно, не можуть існувати один без одного.

У ході проведеного вивчення інформації в якості феномену культури, дослідження взаємопроникнення інфомрації і культури, автором було сформульовано поняття інформації як феномену культури, а саме: інформацією є відомості, дані, повідомлення, які можуть сприйматися людиною (спеціальними пристроями), як віддзеркалення фактів світу культури в процесі інформатизації суспільства.

На нинішньому етапі розвитку суспільства інформація має класичні властивості (об'єктивність, достовірність, повноту, точність, актуальність, корисність, цінність, своєчасність, зрозумілість, доступність стислість) і віртуальні (фіксованість, інваріантність, запам'ятовування, передавання, перетворення, відтворювання, стирання), які сприяють віртуалізації інформаційного суспільства. Перетворення якісного і кількісного об'єму інформації, інформаційних носіїв, еволюційний розвиток культури, розвиток інформаційних технологій сформували поняття «інформаційної культури», яке стали досліджувати з наукової точки зору тільки в другій половині XX століття.

Для нашого дослідження було прийнято таке формулювання поняття «інформаційна культура», яке найточніше відбиває інформаційні стосунки в суспільстві: інформаційна культура є рівнем практичного досягнення розвиненості інформаційної взаємодії і всіх інформаційних стосунків у суспільстві, мірою досконалості в оперуванні будь-якою необхідною інформацією з використанням нових ІКТ та їх продукту – електронних інформаційних ресурсів. Можна стверджувати, що інформаційна культура визначається

не всім пластом інформації, а рівнем якісного змісту тієї інформації, яка вибрана суспільством для ознайомлення, інформатизації об'єктів культури. Інформаційну культуру визначено як факт кореляції культури та інформації.

Наприкінці першого десятиліття XXI століття інформаційна культура характеризувалася, окрім демасифікації, дестандартизації, персоналізації, ще й вибірковістю як похідною вищезгаданих характеристик. Розвиток вибірковості як основної риси інформаційної культури простежується за методами протистояння суспільства надлишковій інформації. Автором було проведено дослідження цих методів в історичній послідовності. Проведене дослідження показало, що риса вибірковості стає характерною особливістю культури сучасного суспільства.

Дослідження показало, що гуманітарні науки (філософія, педагогіка, соціальна філософія, культурологія тощо) у вивченні інформаційної культури основою вважають культурну складову і активно розробляють культурологічний підхід.

Інформаційно-кібернетичні науки (інформатика, кібернетика, бібліографознавство тощо), застосовуючи інформаційний підхід, роблять акцент на вивченні зовнішніх проявів інформаційної культури у формах діяльності і роботи. Інформаційна культура цими науками розглядається як метод, засіб інформаційної діяльності, ототожнюється з компетентністю, культурою роботи з інформацією. Як стверджує Е. Бердник, потрібна об'єднувальна ланка між розглянутими інформаційним і культурологічним підходами.

На сьогоднішній день швидкими темпами змінюються вимоги до знань, освіти, професійної підготовки і суспільство відчуває потребу постійної освіти та підвищення рівня знань. Дослідження зарубіжної літератури та зарубіжних праць, електронних ресурсів з питання розвитку, функціонування віртуальних університетів свідчить про особливу актуальність і потребу широкого впровадження даної форми навчання в нашій країні.

Однією з основних віртуальних властивостей інформації є її трансформація. Дана властивість свідчить про те, що інформація може змінюватися. Копійованість може бути різновидом перетворення інформації, при якому її обсяг не змінюється. Обсяг інформації в процесах перетворення змінюється, але збільшуватися не може. Властивість стирання інформації пов'язана з властивістю перетворення інформації (передаванням), у результаті якої її кількість скорочується, зменшується та/або знищується.

Дослідження феноменів інформації та культури, їх кореляція дало змогу автору сформулювати визначення інформації як феномена культури. Так, інформацією є відомості, дані, повідомлення, які можуть сприйматися людиною (спеціальними пристроями), як відображення фактів світу культури в процесі інформатизації суспільства.

Особливості психологічних вимог інформаційної культури необхідно враховувати при спілкуванні користувачів за допомогою комп'ютера, Інтернету, що забезпечить вироблення правильних рішень, полегшить процес управління. Серед основних

психологічних вимог, на думку автора, можна відзначити індивідуальний підхід при навчанні інформаційно-комп'ютерним технологіям, уміння чітко користуватися вказівками щодо правил роботи з комп'ютером, Інтернетом, здатність психологічно стійко поводитися у разі непередбачених ситуацій, пов'язаних з раптовим зникненням мережі Інтернет, або виходом з ладу комп'ютера.

На сучасному етапі розвитку інформація має і класичні властивості, серед яких можна виділити об'єктивність, достовірність, повноту, точність, актуальність, корисність, цінність, своєчасність, зрозумілість, доступність, стисліть, і віртуальні (фіксованість, інваріантність, запам'ятовування, передавання, перетворення, відтворювання, стирання), які сприяють формуванню віртуалізації сучасного суспільства.

Відкрита (дистанційна) освіта є відкритою соціальною системою, яка самоорганізовується, і своєчасно та гнучко реагує на інформаційні, соціальні, освітні зміни і забезпечує за допомогою широкого спектру варіативності та альтернативності шляхів становлення особистості в сучасному суспільстві завдяки безперервності навчання.

Сьогодні інформаційна культура охоплює всі сфери життя, у тому числі й вишу освіту. Розвиток інформаційних технологій, реформування освітніх процесів вплинули на виникнення інноваційних форм освіти.

Розроблена автором та запропонована в дисертації модель загальної програми «Навчальний курс для вищих навчальних закладів «Основи інформаційної культури суспільства» передбачає вивчення таких модулів: інформаційні ресурси та інформаційна культура суспільства; загальні типи інформаційно-пошукових завдань та алгоритми їх вирішення; аналітико-синтетична переробка інформації; методика підготовки та оформлення результатів самостійної навчальної та навчально-дослідницької роботи студентів вищого навчального закладу.

Вивчення інформаційної культури крізь призму соціокультурного підходу дає змогу здійснити культурологічний аналіз інформаційного зрізу суспільства, оцінити соціокультурні передумови становлення інформаційної сфери суспільства. Дослідження інформаційної культури як об'єкта вивчення різних наук, у тому числі психології, може стати перспективним аспектом подальших наукових розробок.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Гуменчук А. В. Інформаційні технології як чинник культурної трансформації сучасного освітнього простору в Україні / А. В. Гуменчук // Питання культурології : зб. наук. праць. – 2009 . – Вип. 25. – С. 32–36.

2. Гуменчук А. В. Інформатизація освіти як умова становлення відкритої освіти / А.В. Гуменчук // Питання культурології : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 26. – С. 27–32.

3. Гуменчук А. В. Віртуальні властивості інформації як феномена культури / Гуменчук // Культура і мистецтво у сучасному світі : наукові записки КНУКіМ. – Вип. 12. - Вид-во КНУКіМ. – 2009 . – С. 75– 82.

4. Гуменчук А. В. Електронний документ як елемент міжнародних комунікацій / А.В. Гуменчук // Людина, культура, техніка в новому тисячолітті : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конференції (27–28 квітня 2004 року) / Нац. аерокосмічний ун-т ім. М.Є. Жуковського «ХАІ». – Х., 2004. – С. 189–190.

5. Гуменчук А.В. Становлення сучасної освіти в Україні (культурологічний аспект) / А. В. Гуменчук // Фундаментальні і прикладні дослідження культурології : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (21–22 травня 2009 року). – 2009. – С. 289.

6. Гуменчук А. В. Вплив інформаційної культури на розвиток освіти в сучасній Україні / А. В. Гуменчук // Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції : матеріали наук.-теор. конференції (22 грудня 2010 р.). Вид-во: КНУКіМ. – 2010. – С. 260.

АНОТАЦІЯ

Гуменчук А. В. Інформаційна культура як чинник трансформації сучасної освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 26.00.01 – теорія та історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2011.

Дисертацію присвячено з'ясуванню ефективності трансформаційних процесів у сфері культури та освіти і впливу на них інформаційної культури.

У роботі висвітлено підходи до інформації як до феномена культури, наведено характеристику її віртуальних властивостей. Розкрито основні напрями вивчення інформаційної культури та міждисциплінарні аспекти її теоретичного осмислення. Висвітлено інформатизацію освіти як умову становлення відкритої освіти, а також цілі створення й типологічні ознаки інформаційно-освітнього середовища. Шляхом аналізу зарубіжної літератури вивчено досвід організації віртуальних університетів. Досліджено об'єктивні передумови створення системи відкритої системи освіти в Україні.

Проаналізовано нормативно-правове та науково-методичне забезпечення дистанційної освіти в Україні; проведено дослідження інформаційних систем дистанційної освіти провідних ВНЗ України; запропоновано модель побудови організації навчального процесу відкритого (віртуального) університету; визначено перспективи розвитку дистанційної освіти в Україні; сформульовані пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання питань дистанційної освіти в Україні.

Ключові слова: культура, інформація, інформатизація, інформаційно-освітнє середовище, відкрита освіта, дистанційна освіта, форма навчання, віртуальний університет.

АННОТАЦИЯ

Гуменчук А. В. Информационная культура как фактор трансформации современного образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 26.00.01 – теория и история культуры – Киевский национальный университет культуры и искусств. – Киев, 2011.

Диссертация посвящена выяснению эффективности трансформационных процессов в сфере культуры и образования, влияния на них информационной культуры. В работе освещены подходы к информации как феномену культуры, приведена характеристика виртуальных свойств информации. Раскрыты основные направления изучения информационной культуры и междисциплинарные аспекты ее теоретического осмысления. Проведен анализ зарубежной литературы и изучен опыт организации открытых виртуальных университетов зарубежных стран.

Движущей силой развития общества должно стать производство информационного, а не материального продукта, ценность которого изменяется не только и не столько с ростом производства, но и всего уклада жизни, системы ценностей, в результате чего возрастает значимость культурных (духовных) ценностей по отношению к материальным. В условиях информатизации в обществе производятся и потребляются интеллект, знания, что приводит к увеличению доли умственного труда. От человека потребуется способность к творчеству, возрастает спрос на знания, а значит информационная культура станет ценнее. Информационная культура в широком смысле – это совокупность принципов и реальных механизмов, обеспечивающих позитивные взаимодействия этнических и национальных культур, а также сопряженность в общем опыте человечества, имеющем методологический, мировоззренческий, общеобразовательный и общекультурный характер, что проявляется в процессе использования в общей практике универсальных процедур поиска, обработки и представления информации на базе соответствующей системы научных понятий, принципов и законов как необходимых факторов системно-целостного познания и отражения объективной реальности, а также связанного с такой системой фактографического материала (базы данных, базы знаний и т.д.), которые должны формироваться в процессе изучения комплекса всех учебных дисциплин.

Освещена информатизация образования как условие становления открытого образования. Раскрыты цели создания и типологические признаки информационно-образовательной среды. Исследованы объективные предпосылки создания системы открытой системы образования в Украине.

На основе анализа нормативно-правового и научно-методического обеспечения дистанционного образования в Украине проведено исследование информационных систем дистанционного образования ведущих ВУЗов Украины и предложена модель построения организации учебного процесса открытого (виртуального) университета и определены перспективы развития дистанционного образования в Украине. Сформулированы рекомендации по усовершенствованию государственного регулирования вопросов дистанционного образования в Украине.

Ключевые слова: культура, информация, информатизация, информационно-образовательная среда, открытое образование, дистанционное образование, форма обучения, виртуальный университет.

SUMMARY

Gumenchuk A. V. Informational culture as the factor of transformation of modern education. " Manuscript.

The thesis for the Candidate's degree in History in speciality 26.00.01 Theory and History of Culture. Kyiv National University of Culture and Arts. " Kyiv, 2011.

Thesis enlights effective transformational process in the field of culture and education, its influence on the informational culture.

The thesis introduces new ways to informational flow as the cultural phenomenon, shows the main characteristics of its virtual features. The paper generalizes basic directions of informative study and interdisciplinary aspect of theoretical comprehension. Informatization of education as condition of becoming of free education is exposed. The main aims and typilogical features of informational and educational sphere are conducted. Objective preconditions of open educational system in Ukraine is investigated.

The normative and law, scientifical and methodological providing of distant form of education is analyzed in Ukraine; the research of the informative systems of distance form of education in leading institutions of higher establishments is conducted; the model of open (virtual) structural university is recommended; the effective ways of open educational system are defined; the suggestions of open educational system are stated in Ukraine.

Key words: culture, information, informatization, informational and educational environment, open education, distance education, form of studying, virtual university.

Підп. до друку 23.09.2011. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 0,9. Зам. 200. Тираж 100.

Видавець і виготівник
Київський національний університет культури і мистецтв
01601, м.Київ, вул.Щорса, 36.